

УДК 330.322

Сардак С.Е.*доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри економіки**та управління національним господарством
Дніпровського національного університету імені Олеса Гончара***Сгорова І.І.***магістрант**Дніпровського національного університету імені Олеса Гончара***ЗМІСТ І СПРЯМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ВІДПОВІДАЛЬНОГО ІНВЕСТУВАННЯ****CONTENT AND DIRECTION OF SOCIALLY RESPONSIBLE INVESTING****АНОТАЦІЯ**

У статті розкрито зміст поняття «соціально інвестування», а також визначено його вплив на суспільні соціальні процеси. Визначено роль соціально-відповідального інвестування, його характеристику та джерела фінансування. Виокремлено учасників ринку соціально-відповідальних інвестицій. Проаналізовано напрями та елементи системи соціальної відповідальності. Відзначено відмінність і переваги між корпоративною благодійністю та корпоративними соціальними інвестиціями.

Ключові слова: соціальні інвестиції, соціально-відповідальне інвестування, корпоративна соціальна відповідальність, соціальна сфера, корпоративна благодійність.

АННОТАЦИЯ

В статье раскрыто содержание понятия «социальное инвестирование», а также определено его влияние на общественные социальные процессы. Определены роль социально-ответственного инвестирования, его характеристику и источники финансирования. Выделены участники рынка социально-ответственных инвестиций. Проанализированы направления и элементы в системе социальной ответственности. Отмечены различия и преимущества между корпоративной благотворительностью и корпоративными социальными инвестициями.

Ключевые слова: социальные инвестиции, социально-ответственное инвестирование, корпоративная социальная ответственность, социальная сфера, корпоративная благотворительность.

ANNOTATION

The article content the concept of social investment is disclosed and its influence on social processes is determined. The role of socially responsible investment, its characteristics and sources of financing is determined. Separated participants in the market of socially responsible investments. Directions and elements of the system of social responsibility are analyzed. The distinction and benefits between corporate philanthropy and corporate social investment are noted.

Keywords: social investments, socially responsible investment, corporate social responsibility, social sphere, corporate charity.

Постановка проблеми. Дослідження процесу соціального інвестування корпорацій і власне соціального інвестування посідає важливе місце в економічній науці і соціально-економічній практиці управління. У випадках, коли досягнення соціального ефекту поряд з економічним ставиться як основна мета, таке інвестування розуміється як соціальне інвестування. Соціальні інвестиції можуть забезпечувати позитивний фінансовий результат для корпорації одночасно з вирішенням якого-небудь соціального завдання, а «традиційні» інвестиції здатні опосередковано підвищувати добробут.

Вирішення проблеми аналізу, оцінки та управління соціальними інвестиціями має велике значення для стійкого функціонування та розвитку сучасної економіки, яка орієнтована на соціально-ринкові відносини. Актуальність теми обумовлюється зростанням ролі соціальної відповідальності представників бізнесу, розвитком ідей соціального партнерства, усвідомленням бізнесом неможливості побудувати комфортне для підприємницької активності середовище в умовах гострого соціального відчуження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В основі концепції корпоративного соціального інвестування полягають економічні дослідження Г. Тульчинського, Е. Долана, Дж.М. Кейнса, В. Ойкена, Л. Плотіцина, П. Самуельсона, П. Хейне та інших науковців. Всебічне вивчення проблеми регулювання інвестиційної політики корпорацій щодо суб'єктів соціального середовища обумовлює необхідність звернення до праць Д. Белла, Дж. Боткіна, П.Ф. Друкера, А. Маршалла, Д. Нортонна, А. Печчеї, А. Пігу, В. Росту, М. Фрідмена. Окремі характеристики соціального інвестування та етичного підходу до визначення ролі бізнесу у соціальному середовищі викладені в роботах таких авторів, як, зокрема, І.Ю. Беляєва, О.В. Більська, О.Р. Зиков, М.І. Ліборакіна, С.Є. Литовченко, С.В. Івченко, Л.П. Марчук, А.В. Бондаренко, Л.А. Плотіцина, Ю.Н. Попов, С.Е. Сардак, А.О. Сімахова, С.В. Туркін, Н.Л. Хананашвілі, В.Н. Якімець, М.А. Ескіндаров. Фрагменти, присвячені різним аспектам соціального інвестування в корпораціях, можна знайти в роботах зі стратегічного управління, управління людськими ресурсами.

Мета статті полягає у дослідженні потенціалу соціально-відповідального інвестування, ідентифікації напрямів та учасників соціальної відповідальності, визначенні пріоритетів та відмінностей соціального інвестування та корпоративної благодійності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Середовищем, в рамках якого здійснюється баланс між соціальною справедливістю та економічною ефективністю, є інвестиційна сфера,

а основними її суб'єктами виступають бізнес, держава і суспільство. Існує низка критеріїв класифікації елементів інвестиційної сфери, зокрема залежно від об'єкта інвестування, суб'єкта інвестиційної діяльності, інструментарію. Одним з критеріїв класифікації виступає мета інвестування. Традиційним вважається підхід, що передбачає отримання певного доходу (фінансового результату) для інвестора від інвестиційної діяльності. Але якщо реалізація інвестиційного проекту за рахунок інвестованих коштів забезпечує певний позитивний ефект як інвестору, так і соціуму, то це і постає соціальними інвестиціями.

Найчастіше соціальні інвестиції ототожнюються з корпоративною соціальною відповідальністю. Ми вважаємо, що соціальні інвестиції входять до зовнішньої корпоративної соціальної відповідальності, але одночасно це поняття більш широке, тому що його агентом може виступати не тільки бізнес. Умовно кажучи, соціальні інвестиції включають в себе корпоративну соціальну відповідальність, державні інвестиції в соціальну сферу, інституційні соціальні інвестиції.

Так, на думку Л.А. Плотіциної, сутність соціальних інвестицій з точки зору корпорацій відображена в такому визначенні: «Соціальні інвестиції являють собою матеріальні, технологічні, управлінські чи інші ресурси, а також фінансові кошти компаній, які спрямовуються за рішенням керівництва на реалізацію соціальних програм, розроблених з урахуванням інтересів основних внутрішніх і зовнішніх зацікавлених сторін в припущенні, що у стратегічному відношенні компанією буде отримано певний (хоча не завжди і не просто вимірюваний) соціальний і економічний ефект» [1, с. 10]. Іншими словами, соціальні інвестиції можуть бути спрямовані в будь-який проект у соціальному середовищі, реалізація якого за рахунок інвестованих коштів забезпечить певний позитивний ефект як інвестору, так і соціуму.

Г.Л. Тульчинський вважає, що соціальні інвестиції – це «вкладення фінансових та інших ресурсів у вирішення соціальних проблем як всередині компанії, так і в зовнішньому соціальному середовищі, що сприяють поліпшенню ситуації у соціальній сфері і одночасно – зростанню капіталізації бізнесу» [2, с. 233]. Повноцінними соціальними інвестиціями можуть вважатися усвідомлені дії компанії, спрямовані на вирішення різних соціальних проблем, і вони повинні бути орієнтовані на зростання соціального капіталу, тобто збільшення ступеня довіри між людьми, соціальну солідарність, відкритість, діалог.

Соціальне інвестування, на думку А.В. Бондаренко та Л.О. Омелянович, – це «спосіб реалізації корпоративної соціальної відповідальності за допомогою цільових програм, які відповідають потребам основних груп зацікавлених осіб – споживачів, персоналу, місцевих громад» [3, с. 201].

Отже, соціальне інвестування – це процес, який здійснюється інвестором з урахуванням соціальних, моральних та екологічних наслідків інвестування. Зміст соціальних інвестицій виявляється в їх двоїстій природі як інструмента одночасного задоволення потреб суспільного і корпоративного секторів. У зв'язку з цим до складу основних принципів соціального інвестування слід віднести досяжність позитивного ефекту для інвестора та суспільства.

Соціально-відповідальне інвестування прагне до максимізації фінансового результату і соціальної користі. Відповідно, соціально орієнтоване інвестування – це інвестиційний процес, в якому через добровільний і свідомий вибір критеріїв і методів інвестування виявляється відповідальність інвестора за наслідки його інвестицій для суспільства, навколишнього середовища та їх сталого розвитку, а також особисті погляди і переконання щодо соціально значущих питань і соціокультурних цінностей.

У сучасній економічній теорії склалися два підходи до визначення джерел фінансування соціальних інвестицій. Низка дослідників вважає, що інвестиції в розвиток людського ресурсу мають здійснюватися переважно з індивідуальних (приватних) джерел. В рамках такого підходу державі відводиться роль кредитора, що забезпечує своїх громадян довгостроковими кредитами цільового призначення з подальшим їх погашенням за рахунок особистих доходів. Має місце й інша точка зору, згідно з якою всі витрати, пов'язані із соціальним інвестуванням, повинна взяти на себе держава, оскільки домогосподарства і приватний бізнес не здатні нести цей тягар. На практиці обидва ці підходи не були реалізовані повною мірою в жодній країні. Однак в більшості економічно розвинених країн як домінуючу тенденцію розвитку відносин між корпоративним сектором та громадськими інститутами слід відзначити зростаючу роль саме корпоративних структур у сфері фінансування проектів, пов'язаних з життєдіяльністю та життєзабезпеченням соціуму [4].

Загалом можна зазначити, що у систему соціальних взаємовідносин тим чи іншим способом залучаються різні суб'єкти суспільства. Їхні інтереси спрямовані не тільки на об'єкти, вкладення в які здатні приносити дохід, але й на об'єкти, інвестування яких не має на меті отримання доходів. Тому розглянемо інституційних суб'єктів на ринку соціально-відповідальних інвестицій [5]:

1) соціально-відповідальні фонди, керуючі компанії, інвестиційні банки, до яких також відносяться соціально-відповідальні взаємні фонди (фонди, що працюють з великим числом вкладників, інвестиції яких, як правило, розподілені серед великої кількості різних підприємств) та індивідуально керовані рахунки, де склад портфеля коригується з урахуванням інтересів конкретного інвестора і його очікувань від соціально-відповідального інвестування;

2) фонди, що створюються некомерційними організаціями, вищими навчальними закладами, релігійними установами, лікарнями;

3) державні і приватні пенсійні фонди; їх слід виділити в окремий вид, тому що вони не є в чистому вигляді інвестиційними керуючими компаніями; за своєю специфікою вони працюють саме на ринку соціально-відповідальних інвестицій;

4) страхові компанії за своєю специфікою враховують фактори і працюють на ринку соціально-відповідальних інвестицій;

5) фінансові інститути розвитку місцевих громад;

6) соціально-відповідальні банки, що пропонують інвесторам фінансові продукти і послуги із застосуванням методів соціально-відповідального інвестування.

Крім того, важливими учасниками ринку соціально-відповідальних інвестицій є різні інформаційно-аналітичні агенції та організації, що здійснюють професійний аналіз компаній з точки зору їх соціальної відповідальності, а також асоціації та форуми, які здійснюють інформаційну підтримку ринку (галузеві огляди, індекси, інформація про керуючі компанії і фонди). Це своєрідна інфраструктура цього ринку, що супроводжує його розвиток.

У мотивації соціально відповідального інвестування велику роль відіграє вплив інвесторів на компанії, їх можливість безпосередньо, через інструменти фінансового ринку або як акціонери впливати на вартість і розвиток корпорації, а також важливість громадської думки, інформованість стейкхолдерів бізнесу шляхом публікації соціальної звітності, висновків соціального аудиту і присвоєння рейтингу компанії. Соціальні звіти можуть бути представлені як у вільній формі, так і в стандартизованих формах, використовуваних у світовій практиці.

Основні елементи системи соціального інвестування тісно взаємопов'язані (рис. 1). Відповідно, соціальне інвестування можна визначити як динамічний процес реалізації відносин між суб'єктами соціального середовища щодо забезпечення балансу інтересів корпоративного сектору з інтересами суспільства і держави.

Отже, ефективність соціально-відповідального інвестування перш за все пов'язана з досягненням його основної мети – реалізацією можливості поєднання отримання фінансового прибутку і цінностей інвестора. Соціальне інвестування передбачає такі ефекти: фінансова ефективність (страхування ризиків, підвищення ефективності управління персоналом, маркетинг та продаж); нефінансова ефективність (імідж і репутація бренда, лояльність клієнтів і персоналу); ефективність впливу на ситуацію в державі.

Також слід підкреслити, що здійснення соціального інвестування передбачає отримання прибутку, що відрізняється від прибутку за традиційного інвестування появою варіативності параметрів вимірювання. Однак отримання прибутку від інвестування у соціальне середовище є одним з визначальних в концепції соціального інвестування.

Нині виділяють три основні напрями соціально-відповідального інвестування [7].

1) соціальне (дотримання прав людини, заборона експлуатації дитячої праці, корпоративне управління, безпека населення тощо);

2) етичне (відмова від роботи з компаніями з виробництва, продажу та поширення тютюну, алкоголю, зброї, порнографічної продукції, азартних ігор тощо);

3) екологічне (збереження поновлюваних джерел енергії, охорона і збереження природних ресурсів, безпека навколишнього середовища, зміна клімату тощо).

Рис. 1. Соціальне інвестування в системі соціальної відповідальності корпорацій [4; 6]

Для повного аналізу сутнісних характеристик соціального інвестування необхідно розглянути його через призму системного аналізу порівняно з поняттями «інвестування» і «благодійність». Крім того, слід чітко розрізняти благодійність особисту (прояв свободи волі власників, менеджерів, працівників) і корпоративну (частина соціальних інвестицій та інтегрованих маркетингових комунікацій). На Заході співробітники компаній відраховують відсоток від своєї зарплати у благодійні фонди. Більше 70% американців щорічно жертвують гроші хоча б одній благодійній організації, і це більше 75% всіх жертвуваних засобів. Благодійні пожертви бізнесу складають в США близько 4,8%. У Німеччині кожен другий громадянин старше 14 років бере участь в добродійності своїми засобами, середній розмір яких складає 108 євро. У Великобританії близько 60% населення жертвують хоча б раз на місяць, а бізнес-благодійність складає до 12% [8]. При цьому корпоративна благодійність – це діяльність, яка передбачає добровільну участь бізнесу у вирішенні різних питань соціальної сфери без очікування будь-якого ефекту для своєї діяльності.

Незважаючи на загальний об'єкт і предмет впливу (соціальна сфера), соціальне інвестування корпорацій і корпоративна благодійність істотно відрізняються за своїми цільовими орієнтирами і механізмами здійснення. Порівняльна характеристика корпоративної благодійності та соціальних інвестицій наведена у табл. 1.

Соціально-відповідальне інвестування набирає все більших обертів в економічно розвинутих країнах. Так, в США обсяг соціально-відповідальних інвестицій під професійним управлінням перевищує 3 трлн. дол. США, а в ЄС – 5 трлн. євро. Розвиваючись високими темпами, вже соціально-відповідальне інвестування почало займати значну частку ринку цінних паперів: практично кожен восьмий долар під професійним управлінням в США вкладається з урахуванням соціальних, екологічних або етичних чинників, в ЄС – кожен десятий [9].

Отже, соціальні інвестиції, на відміну від корпоративної благодійності, приносять відчутні переваги на ринку, зокрема додаткові можливості для просування товару, реклами;

зростання вартості бренду і нематеріальних активів; отримання переваг перед конкурентами; закріплення і розширення маркетингової ніші; збереження старих і завоювання нових клієнтів; розвиток партнерських відносин; доповнення та розширення можливості впливу на місцеві спільноти; поліпшення відносин з місцевою владою; оптимізація роботи із засобами масової інформації; розвиток нових навичок персоналу; зростання лояльності співробітників; зміцнення репутації; підвищення стійкості у разі криз; зниження можливих ризиків бізнесу; поліпшення фінансових показників, зростання капіталізації і прибутковості.

Крім того, за кінцевим результатом від реалізації соціальних інвестицій можна виділити такі характеристики інвестицій:

- інвестиції з безпосереднім (прямим) соціальним ефектом – це інвестиції з ефектами, що виявляються через певний проміжок часу;
- інвестиції з розсіяним соціальним ефектом – це інвестиції, ефект від реалізації яких не може бути визначений безпосередньо після закінчення проектного часу, але здатний надати довгострокові зовнішні ефекти в майбутньому;
- інвестиції з непрямим соціальним ефектом – це інвестиції, які викликають мультиплікативні зміни в соціальному середовищі;
- інвестиції з опосередкованим соціальним ефектом – інвестиції в одну зі сфер соціального середовища, які спочатку викликають зміни в іншій сфері і тільки потім повертаються та інвестуються у сферу у вигляді позитивних ефектів.

Висновки. Соціально-відповідальне інвестування корпорацій – це діяльність компаній, спрямована на отримання комерційної та соціальної вигоди, що концептуально відрізняється від традиційного інвестування тим, що викликає необхідність врахування як власних інтересів компанії-інвестора, так і соціального середовища, а також дає змогу говорити про подвійну природу соціального інвестування корпорацій. Соціальне інвестування, з одного боку, є добровільним актом, оскільки не передбачає законодавчо закріплених обов'язків здійснювати інвестування в об'єкти соціального середовища.

Використання механізму соціального інвестування для впливу на певні об'єкти соці-

Таблиця 1

Основні відмінності між корпоративною благодійністю та соціальними інвестиціями [6; 8; 9]

Корпоративна благодійність	Соціальні інвестиції
Не пов'язана з інтересами бізнесу	Працюють на бізнес-цілі
Може бути «прихованою»	Прозора перед суспільством
Необов'язкова	Частина корпоративної соціальної відповідальності
Інтереси співробітників, клієнтів, акціонерів, споживачів і місцевих спільнот	Враховані інтереси всіх зацікавлених сторін (стейкхолдерів)
Спрямована на наочний ефект, а не на довгострокові цілі	Націлені на довгостроковий ефект, на вирішення соціальної проблеми
Обмежена сферою благодійності	Розглядають всі соціальні питання в комплексі
Обмежується грошовими або матеріальними пожертвами	Використовують весь набір форм соціально пов'язаної діяльності, ресурси всіх служб

ального середовища є вимушеним заходом, оскільки тільки активна роль у соціальному середовищі дає змогу корпораціям мінімізувати негативний вплив на основну діяльність, а також підвищити її ефективність. Соціальні інвестиції корпорацій одночасно задовольняють потреби суспільного і корпоративного секторів. Двоїста природа соціальних інвестицій дає підставу виділяти їх як самостійний вид інвестицій, а процес інвестування – як самостійний вид діяльності корпорації (компанії, підприємства).

Корпоративний сектор усе більше залучається у складну систему взаємовідносин з різними суб'єктами соціального середовища. Компанії постають суб'єктами відносин (здійснюючи вплив на населення території присутності, на навколишнє середовище, економічне становище регіону тощо), а також об'єктами впливу з боку державних органів, громадських організацій. Ефективність соціально-відповідального інвестування все більше пов'язується з реалізацією можливості поєднання отримання фінансового прибутку та формування соціальних цінностей інвестора.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Плотичина Л.А. Управление социальным инвестированием в корпорациях: теоретико-методологический аспект : автореф. дисс. ... канд. экон. наук / Л.А. Плотичина ; Фин. акад. при правлении Рос. Фед. – М., 2007. – 19 с.
2. Тульчинский Г.Л. Корпоративные социальные инвестиции и социальное партнёрство: технологии и оценка эффективности : [учеб. пособие] / Г.Л. Тульчинский ; Санкт-Петербургский филиал Нац. исслед. ун-та «Высшая школа экономики». – СПб. : Отдел НИУ ВШЭ, 2012. – 236 с.
3. Бондаренко А.В. Соціальне інвестування як фактор забезпечення соціально-економічного розвитку держави / А.В. Бондаренко, Л.О. Омелянович // Вісник Донбаської національної академії будівництва і архітектури. – 2009. – № 5(79). – С. 201–203.
4. Мельничук Л.С. Сутність та значення соціальних інвестицій / Л.С. Мельничук // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – Вип. 11. – С. 434–437.
5. Майстренко О.В. Соціально відповідальне інвестування: західний досвід / О.В. Майстренко // Ефективна економіка. – 2015. – № 10. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4393>.
6. Шаповал В.М. Соціальні інвестиції як інструмент реалізації соціальних програм сучасних компаній / В.М. Шаповал, І.А. Шаповал // Економіка підприємства: проблеми та перспективи розвитку : матеріали II всеукр. наук.-практ. конф. студ., асп. та молодих учен. (25 грудня 2013 р., м. Дніпропетровськ) / відп. ред. В.М. Шаповал. – Дніпропетровськ, 2014. – С. 78–81.
7. Марчук Л.П. Соціальна відповідальність як визначальна стратегія розвитку сучасного бізнесу / Л.П. Марчук // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського. Серія: Економічні науки. – 2014. – Вип. 5.2. – С. 51–56.
8. Дейч М.Є. Благодійність як прояв соціальної відповідальності: стан і перспективи розвитку / М.Є. Дейч // Соціально-трудова відносина: теорія та практика. – 2014. – № 1. – С. 137–142.
9. Смирнова К.В. Обзор «Социально-ответственное инвестирование. Опыт развитых стран», 2011 / К.В. Смирнова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.cloudwatcher.ru/userfiles/investirovanie.pdf.
10. Potential of economy socialisation in the context of globalisation / [S. Sardak, O. Bilskaya, A. Simakhova] // Economic Annals-XXI. – 2017. – № 164(3–4). – P. 4–8. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://doi.org/10.21003/ea.V164-01>.